

4. Történelem

A szabadságharc. (A nemzetiségek fellázítása : a nemzet önvédelmi harca.)

IV. osztály

Megjegyzés. Tantervi utasításunk a XIX. század történetének részletesebb tárgyalását kívánja. Ennek megfelelően a szabadságharc eseményeit 4 órában ismertetem. Az alábbiakban az első óra anyagát nyújtom — az előző óra anyagánk számonkérése után — (előkészítés) két egységben. Az egységek letárgyalása után a felírt vezérszavak alapján, tehát a nyert hang- és látási képzetek nyomán, részösszefoglalást végzek, végül pedig az óra anyagát egységes képbe foglalom. Ezek után következik a szemléltetés, majd a tanítás tárgyához illő irodalmi szemelvény felolvasása.

Módszer a *kérdve-felfejtő*, melynek segítségével a Tantervi utasításnak az a követelménye, hogy... »A tanárnak arra kell törekednie, hogy folytonos kérdések felvetésével a tanítás a közös megbeszélés, eszmecsere alakját öltse« — legjobban megvalósítható. Ezzel valósítható meg egyszersmind tárgyunk tanításában a »munkaiskola« elve. Itt a munka tehát lelki munkát, lelki együttműködést jelent. Mindenütt ez persze nem valósítható meg. Sok helyt kénytelen a tanár *közlő* tanakat használni. Ez azonban tárgyunk természetében rejlik.

A tanítás vázlata.

I. *Bevezetés* a) *Kapcsoló ismételés.* A múlt órai anyag számonkérése. Az utolsó (rendi) országgyűlés. József nádor halála. István fhg. nádorrá választása. A februáriusi párisi, majd a III. 13-i bécsi forradalom hatása a pozsonyi országgyűlésre. Kossuth indítványa. Országgyűlési küldöttség Pécsben.

A pesti márciusi események. A márciusi ifjúság, — III. 15-ének eseményei.

A király kinevezi a független felelős minisztériumot. Ennek tagjai. Az alkotmány szentesítése. A 48-as alkotmány ismertetése.

b) *Athajlás.* Nincsen zavartalan boldogság. Nemzetünk nem sokáig örvendett szabadságának és alkotmányának. A kamarilla aknamunkája.

c) *Célkitűzés.* A mai órán nemzetiségeink lázadásáról és önvédelmi harcunkról lesz szó.

II. *Tárgyalás.* 1. *részegység.* A bécsi udvár alattomos munkája. A nemzetiségek kívánságai; horvát, szerb, oláh, szász és tót törekvések. Jellasics bánága és uszítása. A békés megegyezésre való törekvés hiábavalósága. Kossuth 1848. VII. 11-i be-
széde. — Vezérszavak alapján az 1. egység összefoglalása.

2. *részegység*. Jellasics betörése. Pákozd, Ozora. Az országgyűlés és István nádor lemondása. Gr. Lamberg megbízatása és sorsa. Jellasics kinevezése. — Honvédelmi bizottság. — Széchenyi sorsa. — A nemzeti áldozatkészség. — Vezérszavak alapján a 2. egység összefoglalása.

III. *Begyakorlás*. Az óra anyagának egységes összefoglalása. — Szemléltetés. — Szemelvény felolvasása.

Szemléltetési eszközök: Magyarország történeti térképe II. Józseftől 1848-ig. — A Szilágyi-féle történelem X., Gracza: Az 1848—49-iki magyar szabadságharc története II. kötetének vonatkozó képei. — Petőfi Sándor: Élet vagy halál c. költeménye. — A tanulók kézi térképe, vezérszavak és szállóigék füzeté. — Tankönyv. Dr. Závodszy-Gál—Szerdahelyi.

I. *Bevezetés* a) *Kapcsoló ismételés*. Mivel foglalkoztunk a múlt órán? (Az utolsó rendi országgyűlés, a márciusi 15-i események és az első független felelős magyar minisztérium.) — Hány országgyűlést tartott nemzetünk a nagy reformkorszakban? Melyik volt az első? Kinek fellépésével nyert ez országos jelentőséget? Sorold el a többi reform országgyűlést! Milyen szomorú csemeny történt az utolsó rendi országgyűlés megkezdése előtt? — Beszélj József nádorrról és ismertesd röviden 50 éves nádori működését!

Milyen nyelven nyitotta meg V. Ferdinánd az utolsó rendi országgyűlést? — Mi volt ennek első teendője? — Beszélj a 6. reform országgyűlés működéséről!

Mi történt az országgyűlés munkájának ideje alatt? — Mondd el összefüggően az 1848. III. 15-ének eseményeit! — Folytassad!

Milyen eredménnyel járt az országgyűlési küldöttség a királynál? — Kit nevezett ki miniszterelnökké és kik voltak tagjai az első független felelős magyar minisztériumnak? — Sorold el városunknak azokat az emlékeit, melyek a »nagy minisztérium« tagjainak nevével kapcsolatosak? — Mikor szentesítette az uralkodó a 48-as alkotmányt? — Ismertesd ennek a korszakos jelentőségét! — Kinek eszméi váltak valóra ebben az alkotmányban? — Minek tekintjük ezt az alkotmányt?

b) *Athajlás*. Emlékezzetek csak vissza, tanultunk mi közlebről egy országról, hol az új alkotmány csak szörnyű véres forradalom árán valósult meg! (Franciaországban az emberi jogok kivívása óriási véráldozattal járt.) Hogyan valósította meg a mi nemzetünk 48-as alkotmányát? (48-as alkotmányunk kivívásához nem tapadt vér emléke.) Milyen érzés töltötte be országosan a magyarság lelkét? (Mindenkit öröm és boldogság töltött el.)

Megértitek ugyebár, hogy egy boldogabb, egy szebb kor hajnalhasadását látta a 48-as törvények szentesítésében minden

magyar. És valóban, a legszebb reményekkel indult el útjára az új Magyarország. Ám nincsen zavaralan boldogság, nincsen öröm öröm nélkül, sem az egyes ember, sem pedig a nemzetek életében. A boldog embernek mindig akadnak irígyei. Akadtak hazánknak is. Vajjon ki irígyelhetné szabadságunkat és alkotmányunkat? (A kamarilla.) Ki volt ez? (A király bizalmas környezete.) Miért irígykedett ez reánk? (Mert a szabad és független Magyarország kisiklott kezei közül és nem bánhatott vele többé tetszése szerint.) El is követett mindent, hogy boldogságunkat megzavarja és örömlünket megkeserítse.

c) *Célkitűzés.* A mai órán a kamarilla aknamunkájáról lesz szó, és arról, hogyan védte meg nemzetünk szabadságát és alkotmányát.

II. Tárgyalás. 1. *egység.* Említettük az imént, hogy függetlenségünk kivívása szerfelett bántotta a bécsi udvart és a kamarilla el is követett mindent, hogy megnehezítse a 48-as alkotmány életbeléptetését. Mondjátok csak, hogyan bánt nemzetünkkel három század óta a bécsi kormány? (300 év óta állandó keserűség, állandó jogsérelem ért onnan bennünket.) Most sem várhattunk jót onnan. Sőt! A kamarilla elhatározta elgáncsolásunkat. De mert királyi esküvel megerősített alkotmányunkkal szemben nyíltan, férfiasan nem mertek kikezdeni, alattomos eszközöz folyamodtak. Hát a magyar király nem tiltotta meg bizalmas környezetének ezt a lelketlen szándékát? Fájdalom, akkor a királyi széken V. Ferdinánd személyében gyenge akaratú ember ült, aki vak eszköze volt a kamarillának, mely új alkotmányunk ellen a magyarországi nemzetiségeket lázította fel.

Kiket nevezünk nemzetiségnek? (Valamely állam uralkodó népével közösségben élő másnyelvű kisebbséget.) Milyen nemzetiségek éltek ekkor hazánk területén? (Tótok, ruthének, horvátok, németek, oláhok, szászok.) Mutasd meg az elhelyezkedésüket. (Térkép.) Mióta éltek e nemzetiségek velünk sorsközösségben? [Itt röviden ismételjük letelepedésük idejét, okait.] Hogyan bánt nemzetünk mindenkor e nemzetiségekkel? (Testvéri egyetértésben éltünk velük. A magyar törvények oltalma, védelme alatt éltek, nyelvüket, vallásukat, szokásaikat, jogait, kiváltságait nem bántottuk. Megosztottuk velük minden örömlünket és osztottunk bánatukban.) — Mostohán vagy zsarnoki módon sohasem bántunk velük, nem törtünk erőszakos beolvasztásukra, mert hiszen akkor nem is lett volna hazánkban nemzetiségi kérdés. Mit várhatott tőlük teljes joggal nemzetünk? (Hálát, szeretetet.) Igen, ezt teljes joggal elvárhattuk tőlük, főleg pedig a 48-as alkotmány életbelépte ésekor. Csak a magyar jobbágyság reményeit váltotta valóra a 48-as alkotmány? (Nem, hanem a nemzetiségek vágyait és reményeit is.) Úgyvan; a 48-as alkotmány nemcsak a magyar jobbágyot szabadította fel,

hanem a tót, német, szerb, oláh jobbágyot is. Márol-holnapra a magyar jobbággyal együtt a nemzetiségek is egyenlő jogokat és szabad földbirtokot nyertek. Sőt, ők nyertek legtöbbet a 48-as reformokkal, mondhatjuk: mindent nyertek, míg a magyar nemesség, mely közel 1000 esztendőn át vérével adózott s kardjával védte a hazát, szinte elvérzett a hozott áldozatok súlya alatt. Mit várhatott el nemzetünk a nyert óriási vi. manyok ellenében a nemzetiségek részéről? (Joggal elvárhatta, hogy a nemzetiségek jó fiai lesznek az új Magyarországnak.)

És látjátok, nem így történt. A kamarilla alattomos munkájára a 48-as alkotmány életbeléptetése után egy-két hónap mulva már szeretetlenül elfordultak tőlünk és ellenség gyanánt álltak velünk szemben. Ezzel a legrútább hálátlanságot követték el. Csak a multban viselkedtek hálátlanul nemzetünkkel szemben? (A világháborút követőleg is.) Igen, borzasztó helyzetünknek, szürnyű trianoni jármunknak is ők az okai. (Vonatkoztatás a jelenre.) Vizsgáljuk azonban sorra szereplésüket!

A kamarilla azzal kezdte aknamunkáját, hogy Jellasichek József ezredest nevezte ki horvát bänná. Ez a magyarok engesztelhetetlen ellensége volt. Csak természetesnek találhatják, hogy Jellasichek most a horvátokat tüzelte fel ellenünk. Megtagadta a magyar kormány elismerését és Horvát-Szlavonország számára a királytól külön felelős kormányt kértetett; megtagadta a magyar kormánynak és a nádornak is az engedelmisséget, a horvát tartománygyűlés pedig kimondotta Horvátország elszakadását. Hiába iparkodott a magyar kormány megnyugtatni őket: nem álltak el szándékuktól.

Azt mondják: a baj nem jár egyedül. Valóban: a horvátok példáját követték a hazai szerbek is. Ezek Rajasics érsek vezetésével a karlovici gyűlésen külön szerb kormányt és szerb területet kívántak (Szerém, Baranya, Temesvidék), amelyet önálló szerb vajdasággá akartak alakítani. Csatlakoztak a mozgalomhoz az oláhok és a szászok, akik az unió kimondása után egymással örök szövetségre léptek és kinyilatkoztatták, ha teljes politikai önállóságukat el nem ismerik, készek Ausztriába beolvadni. A tótok hasonló célú mozgalmát a magyar kormány erős kézzel megszüntette. Mondjátok, hogyan nevezzük azt az eljárást, midőn a törvénynek egyesek és többen ellenszegülnek? (Lázadásnak.) Ha rátekinetek a térképre, láthatjátok, hogy a lázadás következtében hazánk minden világtáj felől ellenséggel volt körülvéve.

Ki volt ekkor hazánkban a helyzet ura? (Kossuth Lajos.) Feléje tekintett az ország magyarságának aggódó tekintete. Nem is késlekedett. Midőn látta, hogy a nemzetiségek engedmények árán sem ohajtanak velünk egyezkedni, sőt fegyveres támadásra készülnek: 1848. július 11-én az országgyűlésen elragadó szép beszédben szólította fel a nemzetet a haza megmentésére. Ekkor

tartotta leghatásosabb szónoklatát. Sápadtan, betegen állott a szószékre. Halkan, csöndesen szólni kezdett [Itt az ismert szónoklatnak 2 első szakaszát szóról-szóra elmondom]. Majd ismertette a hazai állapotokat s kimutatta, hogy segítsége a külföldi országoktól nem várhatunk; magunknak kell előteremtenünk a segítség eszközeit, miért is a fenyegetett haza megmentésére 200 ezer újonc és 42 millió forint megajánlását kérte. Midőn Kossuth idáig jutott hatalmas beszédében, a nagyszerű szónoklat hatása nyomán az országgyűlés egyik tagja: Nyáry Pál, elragadtatva kiáltott fel: »Megadjuk« s az országgyűlés egy szívvel-lélekkel dörögte utána a megajánlást. Ekkor mondotta Kossuth e (szép szavakat: »... Kérni akartam még önöket, uraim, hogy ha van valahol a hazában sajgó kebel, mely orvoslásra, ha van kívánság, mely kielégítésre vár: szenvedjen még egy kissé a sajgó kebel s várjon még egy kissé a kívánság, ne függesszük fel ezektől azt, hogy a hazát megmentünk.

Ezt akartam még kérni, uraim! De önök felállottak, mint egyetlen férfiú és én leborulok a nemzet nagysága előtt. És azt mondom: annyi energiát a kivételben, mint amennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem dönthetik meg.«

Mikor válik azonban az országgyűlés határozata törvénnyé? (A király hozzájárulásával.) Fel is terjesztették szentesítés végett, de V. Ferdinánd ezt megtagadta.

Milyen hatással lehetett ez az elutasítás a nemzetiségekre? (Biztató, bátorító.) — Jellasics vérszemet is kapott, háddal támadt az országra, s fegyvert ragadtak a szerbek is és gyilkolni kezdték a délvidéki magyarság lakóit.

Hogy miképpen alakultak tovább az események, nyomban meglátjuk. Irjuk fel az eddig elmondottak vezérszavait s foglaljuk össze a hallottakat!

Vezérszavak: A kamarilla fellázítja a nemzetiségeket. — Jellasics József bán. — Rajasics József érsek. — Horvát, szerb, oláh és szász kívánságok. — Kossuth Lajos beszéde a haza megmentéséről: 1848. VII. 11.

Az első egység összefoglalása. Tartós volt-e a 48-as alkotmányunk életbeléptetésével nemzetünk boldogsága? — Beszélj a kamarilla alattomos munkájáról és nemzetiségünk hálátlanságáról! — Miben látta Kossuth a veszedelem elhárításának módját? — Beszélj Kossuth javaslatáról! — Szentesítette-e a király az országgyűlés határozatát? — Mire vetemedtek a horvátok és a szerbek?

2. *egység.* Vizsgáljuk a következőkben, hogyan védte meg hazánk új alkotmányát a lázadókkal szemben!

Mondjátok, tűrhette-e nemzetünk ellenséggé vált testvéreink garázdálkodását s mire kényszerült a lázadókkal szemben? (Nemzetünk nem nézhette tétlenül a nemzetiségek lázadását

és fegyvert fogott, hogy megvédje alkotmányát és szabadságát.) Ezért hívjuk szabadságharcunknak első mozgalmait önvédelmi harcnak. Kossuth azonban el akarta kerülni a vérontást. Kihez fordulhatott hát ennek meggátlására? (A királyhoz.) Ez a lépése azonban már hiábavalónak bizonyult. Miért? (Mert V. Ferdinánd csak báb volt a kamarilla kezében.)

Miért voltak lázadók a nemzetiségek? (Mert mint magyar honpolgárok megtagadták a magyar törvények iránt való köteles engedelmességet.) Mit veszélyeztetett ez a lázadás? (Az ország nyugalmit, békéjét, egyszersmind területi épségét.) A béke és nyugalom megőrzése minden ország legnagyobb érdeke, a területi egység pedig szent. (A béke jelentőségére nézve szülek ítéletére hívom fel tanítványaim figyelmét, kik — a szülők — a világháborút megelőző béke áldásait s éltető nyugalmit élvezték; a területi épség sérthetlenségére nézve pedig Aba Sámuel esetére vonatkoztatok.)

Mi az ország belső békéjének és rendjének legnagyobb biztosítója? (A katonaság.) [Itt a mai állapotokra, a szélsőséges elemek aknamunkájára s arra hivatkozom, hogy mennyire nagy biztosíték ennek megfékezésére a fegyveres erő.] — Volt-e akkor fegyveres ereje hazánknak? (Magyar katonaság akkor nem volt.) Miért? (Mert katonáinkat az osztrák ezredekbe sorozták s ki vitték Csehországba, Galiciába s Lombardiába.) — Mi volt tehát Kossuth legelső teendője hazánk fenyegetett helyzetében? (Honvédség felállítása.) Talán hallottatok, vagy olvastatok arról, hogy miként keletkezett a honvédség? (Kossuth sorra járta az Alföld nagyobb városait: Ceglédet, Nagykőrösöt, Kecskemétet s gyűjtő szavára mindenütt százával álltak honvédek a nemzeti színű zászló alá a magyar fiúk. Ekkor keletkezett a szabadságharc legnépszerűbb népdala: »Kossuth Lajos azt üzenté.« Ismeritek és éneklitek is. — Daloljátok el! — Mikor járt Kossuth alföldi útján városunkban? (1848. X. 4—5.) Mi őrzi ennek emléket? (Az Aradi-utcában egy emléktábla, rajta azok az emlékeztető szavak, melyeket a szegedi nép áldozatkészségének elismeréseként mondott: »Szegednek népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult hazám oszlopa.«) — [Mint helyi vonatkozást megemlítem, hogy Szeged a szabadságharcban 4 zászlóaljat — kb. 2000 ember — állított a haza oltalmára s felhívom figyelmüket a Városi Múzeumban őrzött honvéd emléktárgyak kegyeletos megismerésére.]

Említettük, hogy Jellasich haddal — mintegy 36 ezer főnyi sereggel — támadt hazánkra s akadálytalanul haladt Székesfehérvárig. Rendes, kiképzett, jól felszerelt hadsereg volt ez. A nagy hirtelen toborzás útján gyűjtött honvédség számban is, felszerelésben is messze elmaradt az ellenség mögött. De nem vitézség dolgában! Bár fegyverük jobbára csak egyenesre ütött kasza, vagy csépfadaró volt: Móga János tábornok vezetése alatt

Pákozdnál (Térkép!) megverték Jellasicht, ki futva Bécsbe menekült, mire tartalékserege *Ozoránál* (Térkép!) Görgey Árhúr és Perczel Mór honvédserege előtt letette a fegyvert. (Petőfi: A vén zászlótartó c. költeményéből idézem »Fut Bécs felé Jellasich a gyáva, | Seregének seregünk nyomába', | Meg-rémülve fut a magyar hadtól; | Magyar hadban egy vén zászló-tartó«.) Ime, a hazaszeretet nagyszerű hőskökké avatta fiatal honvédseregünket! Nem volt fegyverük, vettek az ellenségtől.

Hol tartózkodott a magyar király? (Bécsben.) Ki volt há-zánkban a helyettese? (István nádor.) Hát ő nem tudott gátat vetni a lázadásnak? (Nem, mert a kamarilla uszítására és a király erélytelensége miatt a nemzetiségek már vérszemet kap-tak.) Minthogy a nádor és a magyar kormány hasztalan kérték a királyt a lázadás lecsendesítésére s mert Jellasich — mint láttuk — haddal is támadt hazánkra: István nádor is, a magyar kormány is beadta a királynak lemondását. A nádor el is hagyta az országot, amit a nemzet nagyon zokon vett tőle. Sokan még Jellasichsal való megegyezéssel is vádolták. Helyébe a király gr. Lamberg Ferencet nevezte ki Magyarország kir. biztosául és katonai kormányzójául. Törvényes volt ez a királyi intézkedés? (Nem, mert a magyar országgyűlés megkezdésével, ennek tudta és beleegyezése nélkül történt.) Az országgyűlés tiltakozott is az önkényes rendelkezés ellen, a magyar társadalmat pedig annyira felháborította a törvénytelen királyi rendelkezés, hogy amidőn gr. Lamberg Ferenc a fővárosba bevonult, a nép fel-koncolta. Erre a király az országgyűlést feloszlatta s az ország főparancsnokává Jellasicht nevezte ki. Az országgyűlés azon-ban a feloszlatast törvénytelennek tekintvén, továbbra is együtt maradt s árulónak mondotta mindazokat, kik Jellasichnak enge-delmeskedni fognak. Minthogy a magyar kormány lemondott az országgyűlés ennek hatalmát a *honvédelmi bizottmányra* ru-házta, mely Kossuth elnöklete alatt az országgyűlés 9 tagjából állott. Ezzel az összeköttetés a király és a nemzet között végleg megszakadt.

Az események rohantában nem találkoztunk Széchenyi ne-vel és szereplésével. Mi történt vele? »A legnagyobb magyar« az utóbbi eseményekről már nem szerezhett tudomást. Hazája sorsáért aggódó lélkét annyira megviselték az izgalmak, a »fo-radalom« sejtető kitörése — melytől pedig annyira óvta nem-zetét — teljesen feldulta idegrendszerét s elborult lélekkel vonult a Bécs melletti Döblingbe, egy ideggyógyintézetbe.

Mióta a koronás királlyal is meghasonlott nemzetünk, a lázadó nemzetiségekhez most már nyíltan is csatlakozott régi ellenségünk: az osztrák, s most már minden világtáj felől szuronyerdő meredezett felénk. A nemzet azonban nem csüggedt. Kossuth felhívására az egész nemzet talpra állott. A földműves elhagyta ekéjét, a munkás a műhelyét, a tanár, a tanuló az isko-

lát. 15—16 éves gyermekek együtt mentek a 60 éves öregekkel s »Mind ott voltak egymás mellett: a fiú és az édes atyja.« Mit éreztek azok a derék magyar fiúk, kik messze idegenben s az osztrák hadseregben szolgáltak? Hallottatok, vagy olvastatok róluk, hogy ezer viszontagság között jöttek el ők is a bajba jutott édes magyar haza megsegítésére. Őket énekli meg Petőfi a Lenkei százada c. lelkes hangú költeményében, midőn így ír: »Koszorút kötöttem | Cserfa levelekből | Harmat csillog rajta | Örömkönnyeimből... | Kinek adnám én ezt, | Kinek adnám másnak, | Mint vitéz Lenkei | Huszárszázadának?...«

Aki pedig nem köthetett kardot, az is megtalálta módját a köteles áldozatkészségnek. A gazdagok vagyonukat, a szegények filléreiket adták a haza oltárára.

De ott látjuk az áldozatos lelkek között a Zrinyi Ilonák, a Dobó Katicák méltó unokáit: a magyar asszonyokat és leányokat, kik ékszereiket adták a hazának. De mást is cselekedtek. Városokban, falvakban csoportokba gyűltek és hímezték a honvédsapatok részére a nemzetiszín zászlókat, vagy pedig szerető gonddal tépést csináltak s ezzel enyhítették sebesült honvédeink fájdalmait. (Munkácsy: Tépéscsinálók.) És nem akadt a hazában teremtett magyar, aki ne vette volna ki részét az áldozatos hazaszeretetből.

Hogy milyen eredménye lett e gyönyörű áldozatkészségnek, majd a következő órában látjuk meg.

Vezérszavak: Kossuth útja az Alföldön. — »Szegednek népe, nemzetem büszkesége«. — Móga János: Pákozd. — Görgey Arthur; Perczel Mór: Ozora. — Gr. Lamberg Ferenc. — Jellasics az ország főparancsnoka. — A király feloszlátja az országgyűlést. — Széchenyi sorsa. — Honvédelmi bizottmány. — Nemzeti áldozatkészség.

A 2. *egység összefoglalása*. Sikerült-e békés úton elintézni a nemzetiségek lázadását? — Mit cselekedett Kossuth a fenyegető veszedelem elhárítására? — Milyen városokban fordult meg Kossuth? — Milyen emléke van Kossuth szegedi látogatásának? — Beszélj Jellasics betöréséről! — Hogyan alakultak tovább az események? — Beszélj a királyi önkényről! — Hogyan fogadta a nemzet gr. Lamberg, majd Jellasics kinevezését? — Beszélj Széchenyi sorsáról! — Mi pótolta a lemondott kormányt? — Mi volt a honvédelmi bizottmány első teendője? — Beszélj a nemzet áldozatkészségéről!

III. *Begyakorlás* a) *Összefoglalás*. Miről tanultunk a mai órán? — Beszélj a kamarilla aknamunkájáról s nemzetiségeink rút hálátlanságáról! — Hogyan óhajtott a kormány kezdetben a zavarokat lecsendesíteni? — Beszélj a nemzeti megajánlásról! — Beszélj Jellasics betöréséről és kudarcáról! — Milyen törvénytelenségre ragadtatta magát V. Ferdinánd? — Beszélj gr. Lamberg és Jellasics megbízatásáról! — Mit tudsz Széchenyi

sorsáról! — Beszélj a nemzeti önvédelemről! — Ismertesd a nemzeti áldozatkésztséget!

b) *Szemléltetés.* A rendelkezésre álló képek most kerülnek bemutatásra, miközben a tanulók újra átélik a hallottakat.

c) *Irodalmi szemelvény.* Nemzetünk nagy költője, a márciusi ifjúság vezére: Petőfi Sándor, nemcsak elragadtatással ír a kivívott szabadságról, hanem keserű haraggal ostromozza a bécsi kormány alattomos munkáját és nemzetiségeink rút hálátlan-ságát. Figyeljete! Felolvasom *Elet vagy halál* c. költeményét: »A Kárpátoktól le az al-Dunáig | Egy bűsz üvöltés, egy vad zivatar! | Szétszórt hajával, véres homlokával | All a viharban maga a magyar. | Ha nem születtem volna is magyarnak, | E néphöz állanék ezennel én, | Mert elhagyott, mert legelhagyot-tabb | Minden népek közt a föld kerekén...«

Az előadott költemény nyomán támadt érzelmi hangulatban ér véget az óra.

A lecke kijelölése után felhívom még tanulóim figyelmét Petőfinek: *A ledőlt szobor, A magyar nép, Lenkei százada, 1848, A szabadsághoz* c. költeményeinek és Jókainak *Csataképek* (Ifj. könyvtár) c. elbeszéléseinek olvasására.

K. Bedekovich Lajos

a történelem szakvezető tanára.

Magyar nyelv és irodalom

5. Földrajz

I. osztály. Tájékoztató és szabadban.

Magyarország leíró földrajzi tárgyalása előtt fontos, hogy azt az általános földrajzi ismeretanyagot, ami a leíró földrajzi jelenségek megértéséhez és magyarázatához szükséges, a gyermek megszerezze. Az általános földrajz tanításának kérdését rendszerint úgy oldjuk meg, hogy tanításunk kezdetén, bevezetés-képpen foglalkozunk a legfontosabb jelenségekkel. Vi'agos fogalomnyújtás és a célul kitűzött értelmi munka végett ezeket az ismereteket a szabadban, közvetlen megfigyelés alapján tárgyaljuk. Azok az anyagrészletek, melyeket »alfogalmak« név alatt szoktunk összefoglalni, ily módon kapcsolatot nyernek a legközelebbi környék, a szülőföld ismeretével s alapos tárgyalásuk olyan földrajzi bázist nyújt a tanulónak, melyre minden későbbi ismeretet könnyedén felépíthetünk. De ezzel nem zártuk le ált. földrajzi tárgyalásainkat. Később, a tájegységek tárgyalásánál minden kínálkozó alkalmat kihasználunk ezen ismeretek bőví-tésére.

Természeti megfigyeléseink nagy részét kirándulásokon vé-gezzük el.